

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МЕЛЬНІКОВ АНДРІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 316.2:141.32

**ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ СОЦІОЛОГІЇ ЯК
НОВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ТЕОРЕТИЗУВАННЯ**

22.00.01 – теорія та історія соціології

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора соціологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор соціологічних наук, професор
Судаков Володимир Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії та історії соціології

Офіційні опоненти:

Захист відбудеться «__» _____ 201__ року о __-й годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.30 Київського національного університету імені Тараса Шевченка, за адресою: 03680, м. Київ, пр. Глушкова, 4Д, ауд. 504.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий «__» _____ 201__ року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. З моменту виникнення соціології як самостійної дисципліни не припиняються дискусії про можливості строгого наукового пізнання соціальної реальності. Значна увага у цих дискусіях приділяється сфері теорії, покликаної конструювати систему найзагальніших положень, які відображають закономірності функціонування та розвитку суспільства. Критика кумулятивного та прогностичного потенціалу соціологічного теоретизування піддає сумніву спроможність подолання стану парадигмальної фрагментарності, порушуючи питання про науковий статус соціології як такої. Розгляд проблеми поліпарадигмальності набуває вирішального значення не лише для внутрішньої теоретичної систематизації, а й щодо відстоювання права соціології на збереження рівного положення серед інших наук. Захист цього права актуалізує в соціологічній теорії онтологічну проблематику, сутність якої полягає у необхідності розкриття буттєвих і екзистенціальних параметрів соціальних феноменів в аспекті затвердження їх специфічної дослідницької предметності.

До теперішнього часу намітилося декілька стабілізуючих тенденцій, здатних визначити довгострокові перспективи соціологічної науки. Першою з таких тенденцій є зміщення пізнавальних акцентів від макро- до мікрорівня суспільного життя, що обумовлено процесами взаємопроникнення класичного, некласичного та постнекласичного типів знання, останні з яких приділяють більше уваги суб'єктивним факторам. Ще однією тенденцією стає фундаментальний зсув від абстрактних до конкретних форм теоретизування, що проявляється у підкресленні ситуаційних, повсякденних і тілесних вимірів інтерсуб'єктивних практик. Поширення «ситуаційної етики» мало значення не тільки для перегляду об'єктивістської аксіології, а й визначило нові вимоги до конструювання теорії та професійного лексикону. На зміну абстрактній термінології у стилі структурного функціоналізму прийшли польові та етнографічні описи «живого» соціального середовища, наближені до повсякденної мови і реальності досліджуваних акторів. Сформувався імператив перспективізму, що привніс до теоретичних систем позицію першої особи. Ідеографічне підкреслення повсякденної ситуаційності скерувало інтенції соціологів до найпростіших подій і деталізації трудової, побутової, дозвілєвої, церемоніальної та творчої діяльності. Звернення до проблеми тілесності дозволило по новому підійти до матеріальних і біофізичних факторів, які довгий час недооцінювалися у силу їх дискредитації та гіпертрофування класичними школами соціологічного редукаціонізму. Укорінене у неокантіанській методології зміщення до ідеографічності було доповнено проблематизацією ціннісно-смыслового змісту предметної сфери соціології, що виразилось, зокрема, у послабленні раціоналізму під впливом відчуттєвих та емоційних чинників, зміцненні якісних методів і теоретичної стратегії конструктивізму. Ця тенденція надала імпульс гуманізації соціологічного аналізу, що задовольняло потреби у «схоплюванні» глибинних смислів і розкритті світоглядних детермінант інтерактивних порядків.

У контексті зміщення дослідницьких орієнтирів констатується кризовий та «плинний» стан сучасного суспільства, спричинений геополітичними змінами, глобалізацією та комерціалізацією, переходом до постматеріалістичних цінностей і соціальною акселерацією внаслідок розвитку інформаційних технологій. Відзначається виникнення так званої «епохи постправди», а також протилежна за змістом «революція усвідомленості», пов'язана з субкультурними течіями мінімалізму, дауншифтингу, «повільного життя» і різних практик саморозвитку. Увагу привертає четверта промислова революція та її складові – «великі дані», «інтернет речей», біотехнології, циркулярна економіка. Все частіше підтверджується вплив зазначених інновацій на базові параметри особистості і соціуму.

Зміни у структурі соціологічної науки позначилися на розвитку теорій середнього рівня, серед яких виділяються соціології повсякденності, емоцій, тіла, простору, страждання, ризику. Проблема низького прикладного потенціалу соціологічної теорії та необхідність її конкретизації втілилися у візуальному, публічному і клінічному підходах. Явним став успіх цих дисциплін у плані академічної інституціоналізації, що відкрило нові горизонти для класичних галузей та спричинило тематичне переформатування великих сегментів загальної теорії. Поширення комунікаційних технологій створило безпрецедентні умови для фото- та відеофіксації соціальних подій, що долучило до теоретичного дискурсу мову візуальних і образних репрезентацій, ефект присутності та логіку демонстративних дефініцій. Під впливом аспектів тілесності і матеріальності виникли такі форми концептуального симбіозу, як «сенсорні» або «втілені» (*embodied*) соціології війни, культури, релігії. Зі зростанням ролі рефлексивних і реляційних напрямів спостерігається вихід за межі раціоналістського детермінізму у конструюванні теорії вибору.

Комплексне осмислення перерахованих змін вказує на зростання актуальності екзистенціальної соціології, яка набуває парадигмального статусу та стає затребуваною щодо реалізації наявних тенденцій розвитку науки про суспільство, які у найвищій мірі узгоджуються, а багато у чому збігаються з її базовими положеннями. Отже, необхідною є історико-теоретична систематизація екзистенціалістської парадигми, спрямована на виявлення загальних принципів і категорій. Інтегративний потенціал екзистенціальної соціології пов'язаний з наданням безпосередньому соціальному досвіду значення головного дослідницького предмета, тоді як її гуманістичне посилення відображене у зверненні до кризових станів та граничних ситуацій.

Як відносно самостійний напрям екзистенціальна соціологія почала формуватися у 1960-70-ті роки на підставі синтезу соціологічної традиції і філософського екзистенціалізму (С. К'єркегор, М. Бердяєв, Г. Марсель, К. Ясперс, М. Гайдеггер, А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Мерло-Понті, М. Бубер, Н. Аббаньяно). Виокремлюються три лінії її розвитку, представлені дослідженнями Е. Тірік'яна, каліфорнійської школи (Дж. Дуглас, Дж. Джонсон, Дж. Котарба, А. Фонтана) та М. Болль де Баля. Специфічними версіями екзистенціальної соціології стали соціологія абсурду (С. Лаймен, М. Скотт), транссуб'єктивний екзистенціалізм (Д. Гінев), екзистенціалістська концепція

глобалізації (Х. Буде, Й. Дюршмідт), соціологія соціальної екзистенції (П. Штомпка), теорія екзистенціального капіталу (С. Неттлтон), екзистенціальна соціологія літератури (В. Бачинін, А. Лесевицький), карнальна соціологія (М. Крослі, Л. Вакан), екзистенціальна соціологія злочинності та права (С. Фарралл, Б. Хантер, Р. Ліппенс). Не менш значущими у цій області є роботи П. Меннінга, К. Вольфа, М. Вейнштейна, Е. Гідденса, К. Тогнонато, Д. Мартучеллі, С. Лінга, М. Граціозі, П. Асперса, Ф. Дюбе, Н. Касавіної.

Існують спроби виявлення соціологічного змісту інтелектуальної творчості окремих представників екзистенціалізму (Дж. Хейм, Я. Крейб, М. Вестфаль, В. Рансімен, М. Макговерн, С. Палуч, П. Пфуетце, Л. Сілберстейн, А. Ребіл, Л. Спарлінг, С. Голенков, І. Вдовіна, С. Титаренко, Т. Ліфінцева). Потенціал демонструє вивчення проєкзистенціалістської тематики у соціології М. Вебера, Г. Зімеля, П. Сорокіна, Д. Рісмена, Г. Гарфінкеля, І. Гофмана, Ч. Р. Міллза, П. Бурдьє, М. Маффесолі, Б. Латура, З. Баумана, Ф. Ферраротті, Л. Гудкова, С. Баньковської, О. Філіппова, у роботах франкфуртської школи, у теоріях постструктуралізму та постмодернізму. Різні аспекти експліцитної екзистенціалістської проблематики розглядалися К. Мангаймом, А. Вебером, М. Дюфренном, С. Брюїном, К. Коєвим, К. Семмесом, Б. Джонстоном, Р. Богардом, Е. Армстронгом, С. Крукс, М. Теюніссеном, В. Мальхотрою, Т. Бушем, М. Матуштіком, Ф. Степуном, К. Муздибаєвим, А. Готліб, Л. Баєвою, Д. Рогозіним, К. Павловою, Ю. Беспаловою, Л. Курбатовою, В. Ятченко.

Ключова для екзистенціалізму проблема негативного досвіду представлена у працях А. Клейнмана, В. Дас, М. Лок, Я. Вілкінсона, М. Вевьорки, С. Коена, Г. Вернона, М. Керла, Д. Кларка, Т. Волтера, К. Максорлі, Д. Калекін-Фішман, Ф. Мінюшева, Ф. Іл'ясова. Важливі екзистенціалістські питання порушуються у межах ситуаційного аналізу (Дж. Флетчер, К. Поппер, Р. Стеббінс, А. Кларк), сенсорної соціології та неоматеріалізму (М. Булл, Р. Колмен, Н. Фокс), соціальної онтології (Д. Елдер-Васс, Дж. Серль), екзистенціальної психології (Р. Мей, А. Ленгле, В. Франкл, С. Мадді, І. Ялом, Д. Леонтьєв), теорій перцептивного досвіду (М. Полані, Н. Абрамова), автентичності (Л. Тріллінг, К. Ентон, Ч. Тейлор, Д. Бойл, Дж. Парк, Ф. Ванніні, П. Вільямс, А. Феррара, Ч. Ліндхольм, С. Варга, С. Шевченко), екзистенціального вибору (М. Зафіровскі, Г. Яір). Характерні для екзистенціалізму аспекти суб'єктивності, повсякденності, ідентичності, ціннісних і смислових вимірів соціальної реальності розглядаються багатьма українськими соціологами (І. Попова, Л. Сохань, Н. Соболева, О. Злобіна, Л. Бевзенко, А. Ручка, В. Судаков, Н. Ходорівська, В. Бурлачук, Є. Головаха, Н. Костенко, Т. Каменська, О. Даниленко, Ю. Сорока та ін.). Необхідно відзначити і роботи історико-соціологічного характеру, що безпосередньо відображають розвиток екзистенціалістської парадигми (Л. Іонін, А. Гаспарян, Д. Алієва, В. Кісіль, К. Райда).

На відміну від наявних концепцій, які створили лише загальні передумови для виникнення нової парадигми, *наукова проблема* представленого дослідження визначається протиріччям між високою

затребуваністю екзистенціалістського підходу в контексті поточних соціальних змін і відповідних тенденцій соціологічного теоретизування, та відсутністю тієї необхідної парадигмальної систематизації, яка уможливило б його використання як сукупності принципів, що задають певну логіку пізнання у поліпарадигмальному полі науки про суспільство.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з науковими темами «Процеси інтеграції соціологічного знання у вирішенні проблем сучасного суспільства» (державний реєстраційний номер 0113U000024, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля), «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842, Національний університет «Одеська юридична академія»), «Методика моніторингу стану та відмінностей соціальної напруженості в регіонах України» (державний реєстраційний номер 0116U004783, Київський національний університет імені Тараса Шевченка).

Мета і завдання дослідження. Загальною метою дисертаційного дослідження є створення історико-теоретичної концепції екзистенціальної соціології як новітньої наукової парадигми. Мета дослідження зумовила необхідність розв'язання наступних завдань:

- визначити парадигмальну структуру та фундаментальні характеристики сучасної соціологічної теорії;
- розкрити передумови виникнення екзистенціальної соціології у контексті співвідношення класичних, некласичних та постнекласичних форм наукового знання;
- встановити специфіку виникнення екзистенціальної соціології у теоретичних дослідженнях Едварда Тірік'яна;
- визначити принципи дослідницької діяльності каліфорнійської школи екзистенціальної соціології та з'ясувати її позицію у структурі американської мікротеоретичної традиції;
- виявити особливості розвитку екзистенціальної соціології у концептуальних координатах новітньої соціологічної теорії;
- з'ясувати перспективи екзистенціалістського аналізу українського суспільства;
- встановити засадничі аспекти парадигмального синтезу екзистенціальної соціології та визначити її предмет, проблемне поле, базові принципи і категорії.

Об'єктом дослідження є парадигмальна структура сучасної соціологічної теорії.

Предмет дослідження – процеси виникнення, становлення та розвитку екзистенціальної соціології як новітньої парадигми соціологічного теоретизування.

Методи дослідження. Для вирішення завдань дисертаційної роботи використовувався комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. З огляду на історико-соціологічну спрямованість дослідження його основу склала сукупність ретроспективних підходів, зумовлених одиницею аналізу

(персоналістичний, парадигмальний, географічний, темпоральний, організаційний). Методи аналізу та дедукції використовувалися у розкритті змісту окремих концепцій екзистенціалістської парадигми. Методи синтезу, порівняння, абстрагування, індукції, систематизації та типологізації застосовано у дослідженні соціологічних метапарадигм і формування загальних принципів екзистенціальної соціології. В емпіричних дослідженнях залучено методи особистого та групового інтерв'ю, анкетування, аналізу документів, елементи візуальної та етнографічної стратегії якісного соціологічного пізнання.

Теоретичну базу дослідження склали доробки провідних представників історії соціологічної думки (Ч. Камік, Д. Лівайн, Д. Мартіндейл, Р. Нісбет, С. Тернер, К. Калхун, М. Захарченко, О. Погорілий, А. Ручка, В. Танчер, А. Гофман, Ю. Давидов, Л. Іонін, Г. Зборовський та ін.). Використано міждисциплінарний підхід, елементи неокантіанської методології, положення рефлексивної соціології, енактивізму (Ф. Варела), метасоціологічного аналізу (Т. Кун, Дж. Рітцер, Г. Баррелл, Г. Морган, И. Линкольн, В. Стюпін, В. Ядов), постекзистенціалізму (Д. Левенталь, К. Райда), теоретичні напрацювання Дж. Едді, У. Баррета, Дж. Уайлда, В. Кауфмана, Т. Уортенберга, М. Ворнок, Р. Соломона, Р. Габітової, Г. Таврізян, Н. Мотрошилової, П. Гайденко.

Емпірична база дослідження містить результати вивчення наукової діяльності головних представників екзистенціальної соціології — Е. Тірік'яна (метод інтерв'ю, 2009), Дж. Джонсона (метод інтерв'ю, 2007-2016), Дж. Котарби (метод інтерв'ю, 2010), М. Болль де Баля (метод інтерв'ю, 2010). Використовувалися дані аналізу архівних документів: архіви Е. Тірік'яна (*E. A. Tiryakian Papers, 1881-2011*) в Університеті Дюка (м. Дарем, США, 2007) та Університеті Пенсільванії (м. Юніверсіті-парк, США, 2010); архіви Університету Массачусетсу (м. Амхерст, США, 2012). Положення дисертації пов'язані з матеріалами авторських емпіричних досліджень: «Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства» (метод фокус-груп, тест Куна-Макпартленда, метод анкетування, $n=524$, 2011-2012); «Девіантна поведінка, соціальний контроль і проблема персонального вибору» (метод глибинного інтерв'ю, ситуаційний аналіз, візуальні методи, 2015-2016); «Релігійна свідомість в сучасному українському суспільстві» (метод глибинного інтерв'ю, 2016); «Світоглядні орієнтації особистості» (метод глибинного інтерв'ю, методика граничних смислів і тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва, «Шкала екзистенції» А. Ленгле и К. Орглер, 2012-2017); «Структура повсякденного соціального досвіду» (метод автоетнографії, ситуаційний аналіз, 2017). Застосовувався вторинний аналіз емпіричних даних: «Українське суспільство. Соціологічний моніторинг» (1992-2016, ІС НАНУ); «Європейське соціальне дослідження» (2005-2011); «Динаміка відчуття щастя» (2001-2016, КМІС); «Релігія та цінності українців» (2009, КМІС); «Індекс українського щастя» (2012, R&B); «Міжнародний індекс щастя» (2016); «Всесвітній рейтинг щастя» (Інститут Геллапа, 2014-2016; ООН, 2017); «Соціальне самопочуття українців» (2017, R&B). Вторинний аналіз також спирався на широке коло даних якісних досліджень, отриманих

методами глибинного інтерв'ю, спостереження, «життєвих історій», наративного аналізу, ситуаційної топології, дослідження-дії, кейс-стаді.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в історико-теоретичній концептуалізації процесів генези та розвитку екзистенціальної соціології як цілісної наукової парадигми і сукупності програмних принципів, що уособлюють новітні тенденції соціологічного теоретизування. Наукову новизну дисертаційного дослідження характеризують наступні результати.

Вперше:

- виникнення, становлення і розвиток екзистенціальної соціології визначено як загальний процес формування самостійної парадигми, яка має певні філософські та внутрішньодисциплінарні засади, базується у стадії генези на наукових розробках Е. Тірік'яна, каліфорнійської школи (Дж. Дуглас, Дж. Джонсон, Дж. Котарба, А. Фонтана) та М. Болль де Баля і на новітньому етапі розкривається у концепціях К. Вольфа (екзистенціалістський аналіз когнітивного досвіду), М. Вейнштейна (екзистенціалістська теорія суспільства), Дж. Хейм (екзистенціальна соціологія Ж.-П. Сартра), Е. Гідденса (екзистенціальні аспекти пізнього модерну), П. Штомпки (соціологія соціальної екзистенції), Х. Буде та Й. Дюршміда (екзистенціалістська концепція глобалізації), Д. Гінева (трансуб'єктивний екзистенціалізм);
- встановлено парадигмальну специфіку екзистенціальної соціології, особливості її дослідницького предмета, методу, функцій, проблемного поля, системи категорій, а також сукупності принципів, до яких належать *суб'єктивізація реальності* (персональна реляція соціальних феноменів, екзистенціальні форми об'єктів, перспективізм), *ситуаційність* (фактичність співіснування, контексти повсякденності, загальні та граничні ситуації, диференціація конкретних і абстрактних смислів, ситуаційна етика та метод дилем), *сенсуальність* (соціальний вимір відчуттів, емоцій та тілесних станів, інтелігібельність досвіду, перцептивне пізнання, емоційні кар'єри та соціалізація, сенсорний та експерієнтальний підходи), *тотальність* (природна єдність співіснування, онтологічна інтегральність, трансцендентність та фонові аспекти інтерсуб'єктивного досвіду), *індуктивність* (ідеографічний емпіризм і висхідна якісна методологія), *теоретична мінімалізація* (критика спекулятивного теоретизування, аподиктичність, наносоціологічний аналіз, «насичений» опис і підхід «повільної» науки);
- виявлено, що узагальнюючою складовою програмних принципів екзистенціальної соціології є взаємопов'язані функціональні процеси онтологізації та автентифікації. *Онтологізація* полягає у зміщенні дослідницьких перспектив від гносеологічних (есенціальних) до буттєвих (екзистенціальних) параметрів соціальних феноменів. Сегментами онтологізації є Ostenсивний підхід, польова імерсія, хронотопічна та сенсорна конкретизація (матеріалізація, візуалізація, аудізація, екзистенціальна топологія і моделювання), емпатичність та емпірична онтографія від першої особи, спрямована проти деперсоналізованої,

дифузійної онтології. Для процесу *автентифікації* характерна елімінація нерелевантних або фіктивних аспектів соціальної реальності, рефлексивність, проактивність, деавтоматизація інтерсуб'єктивної свідомості з орієнтацією на модус поточного досвіду (інструментальна мінімізація ретроспективної та проспективної інтенціональності), а також інституціоналізація транспарентності як критерію достовірності інтерактивних порядків і закріплення патернів екзистенціальної комунікації. Функціями автентифікації є підвищення відповідності абстрактних і конкретних форм досвіду, формальних і неформальних рівнів суспільного життя, розвиток творчого потенціалу, оригінальності та поширення персоніфікованих соціальних практик;

- визначено предметну категорію соціальної екзистенції, яка відображає конкретне співіснування, дане у прямому досвіді індивідуальних і колективних суб'єктів. До конституюючих чинників співіснування віднесені хронотопічні характеристики об'єктів в їх експірієнтальній та повсякденній втіленості, ситуації (статичний, просторовий вимір досвіду) і події (динамічний, темпоральний вимір досвіду), а також граничні та мнемонічні аспекти, детекція яких розв'язує проблему дискретності соціального через встановлення біофізичних провідників і зведення до загальної буттєвої основи (екзистенціальна редукція);
- з'ясовано структуру і взаємозв'язок елементів проблемного поля екзистенціальної соціології та відповідної системи категорій, що розкриває соціальні феномени автентичності (достовірність та узгодженість), смислів співіснування (ціннісні ієрархії та екзистенціальні цінності), негативного досвіду (страждання, дефіцитарні стани, граничні ситуації) і тріадичного модусу свободи, вибору та відповідальності;
- уведено до наукового обігу поняття каліфорнійської школи екзистенціальної соціології, виявлено зміст її дослідницької діяльності та позицію у контексті американської мікросоціологічної традиції.

Удосконалено:

- історико-теоретичні положення щодо передумов виникнення екзистенціалістської парадигми та соціологічного змісту концепцій Н. Аббаньяно, М. Мерло-Понті, М. Бубера, теорії соціальної дії Ж.-П. Сартра, екзистенціальної соціології культури (А. Вебер) і знання (К. Мангайм) тощо;
- базове визначення екзистенціального як приналежності до прямого досвіду і його похідні характеристики динамічності, інтегральності, індивідуальності, агентності, ірраціональності, автентичності, світоглядної цінності та термінальності;
- інтерпретацію інтегративної функції екзистенціальної соціології, яка має парадигмальну (мікро- та макроекзистенціалізм, соціологія абсурду), інтерпарадигмальну (соціології тіла, повсякденності, емоцій, смерті, страждання, ризику, простору та часу, візуальна, реляційна, клінічна соціологія, ситуаційний аналіз, теорії вибору, дії, модернізації та глобалізації) і міждисциплінарну (екзистенціальна філософія, психологія,

антропологія, кримінологія, політологія) спрямованість. Встановлено, що екзистенціальна соціологія є неklasичною парадигмою з елементами класичного знання (транситуаційність та номотетичність) і постнекласичної науки (теорії мікро-макро синтезу);

- систематизацію екзистенціалістських категорій смислу, смерті та граничних ситуацій, де смисли співіснування визначаються як сенсорно втілені зв'язки з висхідними сферами дійсності, що у світоглядному ракурсі розкривають термінальні аспекти (інтенсивні граничні ситуації) як кардинальний чинник організації соціокультурного життя і детермінують опосередковані форми негативного досвіду (екстенсивні граничні ситуації), конструктивне або деструктивне ставлення до яких стає критерієм розвитку суб'єктів в аспектах стійкості (атараксична позиція), деавтоматизації та відкритості до змін.

Дістало подальшого розвитку:

- соціологічний підхід до проблеми структурації соціального досвіду, у зв'язку з чим вирізняються його фізичні, біопсихічні та комунікативні компоненти, що обумовлюють відчуттєво-емоційні, раціональні та діяльнісні складові, а також дозволяють співвіднести індивідуальне і колективне існування зі спрямованістю на соціальні або несоціальні об'єкти;
- типологізація економічного, соціального, культурного та символічного капіталу, до якої додається екзистенціальний тип, що відображає тілесно-почуттєві, смисложиттєві та автентичні активи оптимального досвіду у контексті соціальних практик;
- концептуалізація перспективних напрямів екзистенціалістського аналізу українського суспільства, у межах якої позначена проблематика негативної ідентифікації, кризи, недовіри, етичної дуальності, справедливості, соціетальної автентичності, граничних макроситуацій, ціннісної деструкції та трансформації колективної природної установки;
- трактування поняття екзистенціальних дистанцій, що розуміються не тільки як формалізований, відчужений тип соціальних відносин («одновимірне», масове суспільство або суспільство *déliance*), але й як відстань між абстрактними та конкретними вимірами співіснування, а також як виокремлення конфліктних режимів автентичності, протиріч її індивідуальних і соціальних сторін;
- теорія вибору, у структурі якої, окрім концепції раціонального вибору, запропонована диференціація індивідуального і соціального, морального і преференційного, активного і пасивного типів прийняття рішень, що підпорядковуються екзистенціальному вибору як найвищій, інтегральній формі конструювання ціннісних ієрархій та реалізації світоглядних орієнтацій.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливостях теоретичного забезпечення управлінських рішень, регіональних і державних програм в аспектах розвитку громадянського суспільства (теорія вибору, соціальна відповідальність і транспарентність), соціокультурної модернізації (інституціоналізація рефлексивності, екологічна свідомість), інтеграційних процесів (емпатичне підґрунтя толерантності та солідарності), подолання

соціальної напруженості та кризових станів (екзистенціальна безпека, конфлікти, катастрофи), деформалізації та гуманізації соціальних інститутів. У контексті освітнього процесу положення дисертації застосовано у розробці бакалаврських і магістерських програм, спеціального курсу «Екзистенціальна соціологія» та комплексу інших навчальних дисциплін (Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, 2006-2015; Національний університет «Одеська юридична академія», 2016-2018). Отримані результати мають практичний потенціал у підготовці навчальної літератури та формуванні теоретико-методологічного базису якісної дослідницької стратегії емпіричного аналізу і прикладної соціології (соціоаналіз, дослідження-дія, публічна та клінічна соціологія).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, результати якої отримані автором одноосібно. Переважну більшість публікацій підготовлено без співавторів. У публікаціях зі співавторами особистий внесок здобувача полягає у наступному: № 2 — систематизація екзистенціальної соціології Дж. Дугласа (за виключенням останнього розділу); № 5 — інтерпретація поняття ситуації, характеристика макроекзистенціалізму Е. Тірік'яна; № 22 — узагальнення процесів розвитку каліфорнійської соціології; № 23 та № 26 — проведення емпіричного дослідження і теоретичне трактування смислових структур мережевих комунікацій в аспектах екзистенціальних протиріч та ідентифікаційних практик; № 24 — розкриття проблематики національної та екзистенціальної ідентичності у контексті українського суспільства; № 29 — репрезентація розвитку сучасної української соціології; № 31 — генералізація змісту екзистенціальної соціології як цілісної парадигми; № 35 — розгорнута дефініція екзистенціального капіталу; № 37 — визначення екзистенціалістського підходу до проблеми соціальної детермінації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження було представлено на наступних наукових заходах: Міжнародний симпозіум «Сьогодення і майбутнє символічного інтеракціонізму» (Піза, Італія, 2010); Міжнародна конференція «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі» (Луганськ, 2011); Львівський соціологічний форум (Львів, 2011, 2016); Щорічний симпозіум Асоціації символічного інтеракціонізму (Лас-Вегас, США, 2011); Міжнародна конференція «Повсякденне життя, соціальний контроль та етнографія» (Кассель, Німеччина, 2011); Міжнародна онлайн-конференція з соціальних наук *Wiley-Blackwell Exchanges* (2011); Міжнародна конференція «Університет і регіон» (Луганськ, 2012); Міжнародна конференція «Чичерінські читання» (Тамбов, РФ, 2012); Конференція «Університетська наука» (Луганськ, 2012, 2014); Міжнародна конференція «Харківські соціологічні читання» (Харків, 2011, 2012, 2014-2016); Науково-практична конференція «Соціальна робота: шляхи забезпечення ефективності» (Луганськ, 2013, 2014); Міжнародна конференція «Одеські читання з соціальних наук» (Одеса, 2013); Конгрес Соціологічної асоціації України (Харків, 2013, 2017); Міжнародна конференція «Проблеми культурної ідентичності в контексті соціокультурного

різноманіття» (Острог, 2014); Конференція «Соціально-політична та медійна комунікація в сучасному світі» (Сєверодонецьк, 2014); Всеукраїнська конференція «Проблеми розвитку соціологічної теорії» (Київ, 2014-2016); Всеукраїнська конференція «Стан та перспективи розвитку соціальної роботи в Україні» (Київ, 2015); Конференція «Соціально-психологічний та філософський підхід до проблем сучасного світу» (Сєверодонецьк, 2016); Міжнародна конференція «Якубинська наукова сесія» (Харків, 2016); Міжнародна конференція «Сучасне українське суспільство: цінності та смисли сучасних соціальних практик» (Одеса, 2016); Міждисциплінарна конференція «Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology» (Одеса, 2016); Міжнародна конференція «Традиції та новації юридичної науки» (Одеса, 2017); Міжнародна конференція «Проблеми розвитку соціологічної теорії» (Київ, 2017, 2018); Науково-практичний круглий стіл «Сучасні виклики психологічного та соціологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань» (Одеса, 2017); Міжнародна конференція «Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри» (Одеса, 2018).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 51 науковій публікації, серед яких: 1 індивідуальна монографія (24,7 д.а.); 4 розділи у колективних зарубіжних монографіях; 21 стаття у фахових виданнях із соціологічних наук; 4 статті у зарубіжних періодичних виданнях; 1 стаття у зарубіжній енциклопедії; 20 — матеріали наукових конференцій.

Структура дисертації. Текст дисертації складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, містить 12 таблиць та список використаних джерел (622 найменування на 52 сторінках, з яких 426 іноземною мовою). Загальний обсяг роботи — 410 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** дисертації розкрито актуальність теми, ступінь її розробленості та зв'язок з науковими проектами. Сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, визначено методи та наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення. Подано відомості щодо апробації результатів дослідження, публікацій, особистого внеску здобувача та структури роботи.

У першому розділі **«Передумови виникнення екзистенціальної соціології у контексті співвідношення класичних, некласичних та постнекласичних форм наукового знання»** представлено характеристику парадигмальної структури сучасного соціологічного знання, у координатах якої розкриваються філософські та внутрішньодисциплінарні засади екзистенціальної соціології. Протиріччя між теоретичним та емпіричним знанням, мікро- і макropідходами, суб'єктивізмом і об'єктивізмом породжують потребу у фундаментальній ревізії онтологічних підстав соціального. Теорії середнього рівня Р. Мертона та проекти інтегрованих (Дж. Рітцер), діалектичних (П. Штомпка) і багатовимірних (Дж. Александер) парадигм не

змогли остаточно подолати глибокий дисциплінарний конфлікт. Подібний результат мали теорії структурації (Е. Гідденс), фігурації (Н. Еліас), комунікативної дії (Ю. Габермас), конструктивістського структуралізму (П. Бурдьє) та морфогенезу (М. Арчер). Ще одним кроком став розвиток рефлексивної соціології, що заперечує ціннісну нейтральність соціолога і вимагає транспарентності дослідницького процесу. Поступово сформувалася стійка логіка взаємопроникнення всіх типів знання на тлі процесів метанаучного синтезу. При цьому стали виразніше проступати такі елементи соціологічної структури, як парадигми, що генералізують деяку сукупність концепцій та теорій. В умовах поліпарадигмальності виникла потреба у типологізації парадигм і визначилися дві основні позиції, що відкидають або відстоюють теоретичний плюралізм як нормальний стан соціології. Проте навіть остання позиція має тенденцію до інтеграції через створення єдиної надскладної парадигми та все частіше визнається необхідність формування моністичної перспективи.

На сучасному етапі найбільш конструктивною є типологізація *класичної* (позитивізм, марксизм, біхевіоризм, структурний функціоналізм, теорії обміну, конфлікту, раціонального вибору), *некласичної* (символічний інтеракціонізм, розуміюча, феноменологічна, драматургічна та екзистенціальна соціологія, етнометодологія, обґрунтована теорія) і *постнекласичної* (інтеграціонізм, постмодернізм, синергетика) метапарадигм. Зміна домінуючих метапарадигм відбиває перехід від індустріального до інформаційного суспільства, підвищення соціологічної рефлексивності, діалектичну логіку руху від об'єктивізму до суб'єктивізму та їх синтезу. Проблема метапарадигмальної типологізації може бути вирішена на фундаменті строгого історико-теоретичного аналізу, завдяки розробці загальної схеми співвідношення категорій, понятійних дихотомій, концепцій, теорій та парадигм. Побудова такої схеми вимагає вироблення стратегії теоретичного мінімалізму і підходу «повільної науки» (*slow science*), який дозволяє оперувати однозначними константними елементами зростаючих потоків інформації. Важливим є аналіз імпліцитних і експліцитних вимірів соціологічного знання, які відображають рівень парадигмальної формалізації. Привертає увагу проблема зіставлення метасоціологічних, методологічних і соціально-предметних критеріїв демаркації парадигм, а також вимагають фіксації їх міждисциплінарні зв'язки, що характерно для екзистенціальної соціології і відповідних напрямів філософії, психології, антропології тощо.

Розгляд виникнення екзистенціалістської парадигми передбачає виокремлення як філософських, так і соціологічних передумов цього процесу. У філософії екзистенціалізм став однією з найвпливовіших течій XX століття і з недавнього часу спостерігається його масштабний ренесанс. Він не без підстав вважається формою радикального суб'єктивізму, що відкидає класичний науковий метод і соціальне середовище як чинник автентичного існування. Проте, при глибшому аналізі, такий стереотип постає як значне перебільшення, оскільки виявляється, що ідеї екзистенціалістів не лише релевантні перспективі соціальних наук, але й демонструють експліцитний соціологічний зміст.

Зокрема, М. Бердяєва обґрунтовано зараховують до попередників і навіть засновників «екзистенціальної соціології» та в його роботах безпосередньо використовується це поняття. Відношення до соціології має інтелектуальна творчість М. Бубера, Н. Аббаньяно, Ж.-П. Сартра, М. Мерло-Понті. Водночас критика екзистенціалістами дегуманізуючого ефекту масового суспільства, надраціоналізму та наукового об'єктивування сприяла зародженню неklasичного знання. Розкриття соціологічного змісту екзистенціалізму залишається важливою проблемою для історії соціології. При її вирішенні формується теза про те, що навіть антисоціальна позиція екзистенціалістів не означає її принципової антисоціологічності. Відмова від соціологічного методу заперечувала об'єктивістський сциєнтизм, але наближувала до неklasичних теорій, а допущення про неможливість наукового вивчення екзистенціального виміру реальності все ще потребують доказової аргументації.

Визначення соціологічних передумов виникнення екзистенціалістської парадигми аналогічним чином відбиває поширеність поверхневого сприйняття власної ретроспективи. Уже у класиків науки про суспільство зустрічаються такі, притаманні екзистенціалізму складові, як суб'єктивізм, онтологічна та аксіологічна тематика, критика абстрактного раціоналізму та кризова проблематика. Так, позитивізм нерідко ототожнюється з крайнім об'єктивізмом і кількісним підходом, тоді як вже його засновник О. Конт на пізньому етапі наукової творчості займав суб'єктивістську позицію та відзначав метод спостереження. З екзистенціалізмом перекликається теорія соціальної дії М. Вебера, а дослідження А. Вебера фактично є експліцитною версією екзистенціальної соціології культури. Подібні риси виявляються у теорії нелогічної дії В. Парето, у соціології Г. Зіммеля, у представників «суб'єктивної», чиказької та франкфуртської шкіл. Погляди К. Мангайма можуть бути позначені поняттям екзистенціальної соціології знання та він одним з перших увів у науковий обіг термін «соціальна екзистенція», замінюючи ним класичну категорію суспільства. Точки зіткнення з філософією існування мають теорія соціокультурної динаміки П. Сорокіна і навіть погляди Т. Парсонса, зокрема його волюнтаристична теорія дії та пізня парадигма умов людського існування (*human condition*). Критика класичної соціології мала наслідки не лише завдяки таким радикальним фігурам, як Ч. Р. Міллз і А. Гоулднер, але й через підтримку більш помірних теоретиків (Р. Мертон, Дж. Хоманс, Н. Смелзер). Ці наслідки відбилися у розвитку неklasичних підходів, до яких належить і екзистенціальна соціологія, що зайняла зважену позицію інтеграції об'єктивізму та суб'єктивізму.

У другому розділі **«Едвард Тірік'ян як засновник екзистенціальної соціології»** визначається специфіка наукової творчості видатного американського теоретика, учня П. Сорокіна та Т. Парсонса. Генеза екзистенціалістської парадигми на початку 1960-х років укорінена у здійсненому ним синтезі екзистенціалізму і соціологізму Е. Дюркгайма, який став однією з перших спроб вирішення «основного питання» соціології та подолання мікро-макро антиномії. Створена Тірік'яном нова дисципліна «екзистенціальна соціологія» отримала розвиток у розробці принципів

суб'єктивного реалізму та загальної теорії соціальної екзистенції, що передбачало реконфігурацію соціологічної традиції у світлі екзистенціальної феноменології. Були побудовані концепції особистості та соціальної структури, які переносили предметний фокус за межі інституціональної реальності, на глибинний, екзистенціальний рівень. Раніше пропозицій Е. Гідденса було запропоновано поняття структурації, з якого походила теорія екзистенціалістського структуралізму. У більш латентних формах макроекзистенціалізм Тірік'яна проявився в його численних роботах, присвячених вивченню культури, релігії, етнічних конфліктів і центральної проблеми соціальних змін.

Комплексний аналіз ідей Тірік'яна дозволяє виділити серед ключових складових його екзистенціальної соціології принципи суб'єктивації реальності, транзакційності і тотальності. Згідно з першим принципом, соціальні об'єкти існують тільки у відношенні (реляції) до індивідів і мають перцептивну, феноменальну форму. Реляційність передбачає контекстуалізацію, відмову від високоабстрактного теоретизування та врахування позиції дослідника. Суб'єктивація не зводиться до соліпсизму або заперечення об'єктивності, але затверджує неможливість виключення екзистенціальної даності соціальних феноменів у конкретному досвіді.

Відповідно до принципу транзакційності, який визначає концепцію «припустимої системи координат» (*assumptive frame of reference*) і синтезує розробки Т. Парсонса та А. Еймса, сприйняття соціальних об'єктів опосередковано багат шаровою мережею смислів у діапазонах від поверхневих, онтичних і неавтентичних рівнів інституціонального порядку (природна установка) до онтологічних, автентичних і сакральних шарів реальності. Екзистенціальна структура суспільства (смыслоструктура) на різних рівнях має певну смислову інтенсивність, яка обумовлює зміни суб'єктивних станів і глибину та масштаб сприйняття об'єктів. Руйнування природної установки відкриває припустиму систему координат як апіорне підґрунтя свідомості, що формується у процесі соціалізації. Смислове конструювання є соціальним процесом, спільним досвідом, продуктом якого виступають колективно значущі об'єкти (*noemata*). Разом з базовими релігійними смислами система координат містить космологічні та метакультурні категорії, що відбивають граничні значення реальності. Попри єдність суб'єктивної реальності зберігається відносна відмінність між її фізичними та соціокультурними вимірами. Система координат, як сукупність латентних установок, визначає реальність у безперервному процесі структурації. Соціальна структура не є емпіричною і не сприймається сенсорно, але виконує смислоутворюючу функцію, зв'язуючи розрізнені елементи. Феномени виникають з екзистенції як основи можливостей, джерела просторово-часових актуалізацій та онтологічного субстрату інтеракцій. Соціетальна екзистенція ототожнює соціальну структуру та культуру з її релігійним базисом у вигляді неінституціоналізованої релігії (езотерична культура) і антитетичних сакральних сил. Перцептивний аспект структурації включає сенсорний, когнітивний та морально-оцінний елементи, а її основним механізмом є

«рутинізація харизми» (М. Вебер) або інституціоналізація та реїфікація сакральних смислів.

Принцип тотальності, що розвиває ідеї інтегралізму П. Сорокіна, полягає у відображенні екзистенціальної повноти та трансцендентного характеру соціальних явищ з точки зору їх досвідної даності. До вищого рівня тоталізації належить цілісне, відкрите, оптимальне переживання реальності, тоді як нижчий рівень втілюється в абстрактних, редуційних смислах, позбавлених контекстуальної насиченості та зв'язку з середовищем. Останній рівень характеризується об'єктивуванням та деперсоналізацією, через які проявляється закритість екзистенції, а соціальним об'єктам надається уніфікований смисл, чим заперечуються альтернативні інтерпретації і суб'єктивність Іншого. Темпоральна тоталізація (трансісторичність) передбачає розгляд соціокультурного часу в його необ'єктивованості та єдності, як постійне переживання минулого і майбутнього у моменті тут-і-тепер. Просторово-часова тоталізація об'єднує структури і дії у контрпроцесах структурації та деструктурації. У соціальному відношенні долається закритість суб'єктивності, з виходом на інтерсуб'єктивний рівень свідомості. Принцип тотальності побудований навколо розуміння соціальної екзистенції як процесу безперервного становлення, спрямованості за власні межі та інтеграції всіх елементів досвіду. Він об'єднує суб'єкта з об'єктами через розкриття екзистенціальних смислоструктур, які їх зв'язують. Характерними особливостями тоталізації є трансоб'єктивність і діалектичність. Трансоб'єктивність закріплює «тотальні соціальні факти» (М. Мосс) як предмет соціологічного аналізу та є виходом за межі об'єкту з метою його повнішого розкриття у контексті перевершуючої реальності. Діалектичність полягає у динамічній природі свідомості та відображенні протиріч, що виникають між онтичними (інституціональне життя, природна установка) і онтологічними (культурні та релігійні шари інтерсуб'єктивної свідомості, екзистенціальна установка) рівнями існування. Стосовно самої соціології, принцип тотальності здійснюється через інтеграцію різних парадигм і дисциплін.

Перспективи розвитку екзистенціальної соціології Е. Тірік'яна пов'язані з необхідністю її включення як у комплекс знань історії соціологічної науки, так і у загальну теорію екзистенціалістської парадигми як першої концептуалізації надскладної онтологічної проблематики соціального існування. Ця концептуалізація задала орієнтири усім подальшим версіям екзистенціальної соціології.

У третьому розділі **«Каліфорнійська школа екзистенціальної соціології»** розкривається сутність наукової діяльності групи дослідників, яка внесла найбільший вклад у становлення екзистенціалістської парадигми. Засновник школи Джек Дуглас наприкінці 1960-х років почав створювати власну версію екзистенціальної соціології, визначивши її предметом соціальне існування як досвід-у-світі в усіх його формах. Кількісні та умоглядні макропідходи підпорядковувалися якісному аналізу прямого інтерактивного досвіду та його глибинних сенсорних параметрів. У дослідницькій програмі Дугласа принцип ситуаційної детермінації смислу вказує, що контекстуальні

значення первинні та істотно відрізняються від абстракцій, завдяки чому виокремлюються ситуаційні та абсолютні концепції аксіології. Ситуації поєднують детермінацію та свободу, а суспільство одночасно містить порядок і дезорганізацію. В основу індуктивізму Дуглас поклав екзистенціалістський принцип пріоритету існування відносно сутності, що передбачало висхідну інтерпретацію ситуацій від першої особи. Підкреслення відносної незалежності та домінування відчуттів і емоцій над раціональними аспектами соціальної дії виразилося у принципі сенсуальності. Суттєвим аспектом сенсуальності виступає «природне Я» (М. Мерло-Понті) як чуттєве, інтуїтивне ядро особистості, що не може бути повністю раціоналізовано або вербалізовано. Соціальну поведінку та стан особистості визначає почуття базової захищеності. Важливості набуває принцип тотальності, спрямований на збереження інтегративності та розпізнавання латентних аспектів реальності, включно з деталізацією дослідницького досвіду.

Сучасне суспільство є складним і мінливим, що виражається у принципі відносної індетермінації та невизначеності, згідно з яким створення смислів є переважно проблематичним і потребує постійної реінтерпретації у нових контекстах. Відповідно до положення про етичну дуальність, публічна сфера містить як достовірні, так і хибні смисли, останні з яких приховують приватне життя. До ще глибших, невербалізованих аспектів відносяться здоровий глузд, природна установка (*taken for granted*), проблематичні смисли і самообман. Методами проникнення на глибинні рівні досвіду є дефокусування, «схоплення» (*grasp*), імерсія, емпатія та побудова довірливих відносин. Згідно з принципом антиетатичності, у масовому суспільстві існує моральний конфлікт, який лежить в основі девіацій і не руйнує порядок завдяки примусу та стратегіям «містифікації», що створюють відчуття справедливості під впливом офіційної пропаганди. Міф держави добробуту вибудовується за репресивного впливу бюрократії, мас-медіа, експертного технологізму і credenціалізму, які пригнічують свободу та чуттєві потреби природного Я.

Програмні ідеї Дж. Дугласа набули розвитку у роботах його учнів та колег, чії дослідження репрезентують діяльність каліфорнійської школи. В екзистенціальній соціології емоцій Джона Джонсона розроблено проблему синкретичності почуттів і мислення та концепцію емоційних генералізацій, які є функціональними металементами досвіду. Ієрархії генералізацій виникають у процесах емоційної соціалізації та побудови емоційних кар'єр, а також характеризуються сенситивністю, що у гострих формах переходить у «захоплення» (*capture*), обмежуючи проактивність та свободу дій. Спільно з Д. Алтейді Джонсон дослідив феномен «бюрократичної пропаганди», продемонструвавши невідповідності публічного та приватного рівнів соціальної реальності. Він також окреслив проблемне поле екзистенціалізму (смисли, емоції, свобода і вибір), синтезував позиції ситуаціонізму і трансситуаціонізму (поняття ситуаційної трансценденції) та прояснив зв'язки екзистенціальної соціології з іншими некласичними підходами. Роботи Джонсона вплинули на «рефлексивний поворот» у соціологічній етнографії, який був пов'язаний з розкриттям дослідницького досвіду.

Концепція Джозефа Котарби поєднала екзистенціалістські версії соціологій особистості, медицини та музики. До головних рис соціальної екзистенції він відносить мінливість, ситуаційність, проблематичність, складність, невизначеність та драматичність, а відношення індивіда та суспільства розуміє як конфронтацію. Особистість включає екзистенціальне Я, втіленість та становлення, що набуває форму активної участі у соціальних змінах. Інтеграція особистості спрямована на досягнення базової захищеності та самоактуалізації, яка полягає у посиленні почуття власного Я, прийнятті змін і відкритості новому досвіду. Серед центральних проблем екзистенціальної соціології виділяється: смислове конструювання у ситуаціях невизначеності; незадоволення почуттям власного Я та вимогами суспільства; інтерпретація соціальних змін як проекції нових способів саморефлексії і самовідчуття; ситуаційна множинність Я. Виокремлюються феномени внутрішньої стійкості (інтегративність Я при термінальних загрозах) та автентичності, що розкривається на прикладі музичних «сцен», як створення смислів «справжнього Я» у розв'язанні практичних проблем (робота над автентичністю). Котарба розробив методи синтетичної перформативної етнографії та етнографічного туризму, дотримуючись принципу глибинної досвідної залученості до предметної сфери.

Основним вкладом Андреа Фонтани у діяльність каліфорнійської школи стала систематизація структури та міждисциплінарних зв'язків екзистенціальної соціології, яка всупереч стереотипам продемонструвала, що цей підхід не є формою радикального суб'єктивізму. Систематизація ще чіткіше висвітлила позицію школи, яка включає: нівеляцію суб'єкт-об'єктної дихотомії; збереження ситуаційності та інтегративності соціальних феноменів; етичну дуальність; складність та певну ірраціональність соціального життя; індуктивність; врахування дослідницького досвіду. Фонтана позначив істотну характеристику екзистенціальної соціології, яка полягає в ухиленні від теоретичної формалізації на користь емпіризму, ґрунтованого на включеному спостереженні, а її предмет описується як досвід конкретних індивідів у повсякденних соціальних ситуаціях і пошук смислів в умовах невизначеності.

Внесок у розвиток екзистенціалістської парадигми зробили долучені до каліфорнійської школи дослідники П. Меннінг, С. Лаймен і М. Скотт. Меннінг представив загальну ретроспективу цієї парадигми, розкрив її понятійний зміст (почуття, тіло, особистість, ситуація, нівеляція і структура) та виявив базові положення, що включають критику апіорного абстракціонізму, проблематичність смислового конструювання, латентні значення, цілісність досвіду (врахування чуттєвості та ірраціональності), автентичність, вибір та екзистенціальні протиріччя (індивід-суспільство, раціональне-ірраціональне). У соціології абсурду Лаймена і Скотта підкреслюється проблема порядку як соціального продукту, створеного завдяки мові та оціночним ситуаційним судженням (акаунтам) із досвіду відсутності буттєвих смислів. Соціальне життя характеризується конфліктністю, проблематичністю, плюралізмом, ситуаційною етикою та боротьбою за владу. Індивід розуміється як активний суб'єкт, здатний протистояти абсурду, ставити цілі та здійснювати вибір.

Інтеракція має ігровий характер, з властивими йому стратегіями та ризиками, а суб'єкти займають різне положення в екзистенціальному континуумі свободи та детермінізму. Соціологія абсурду фокусується на емпатії та включеному спостереженні зі збереженням оптимальної дистанції. Основною одиницею аналізу стає епізод, що об'єднує параметри території, часу і агентності.

У структурі мікросоціологічної традиції (символічний інтеракціонізм, драматургічна соціологія, етнометодологія, обґрунтована теорія) специфікою екзистенціалістської парадигми став акцент на онтологічних, відчуттєвих і емоційних аспектах повсякденного соціального досвіду, що характеризує її як сенсорний або експерієнтальний підхід, заснований на принципах ситуаційності, індуктивності, емпіричності, сенсуальності, тотальності, помірної індетермінації, етичної дуальності та антиетатичності. Введення до наукового обігу поняття каліфорнійської школи екзистенціальної соціології призводить до необхідності його подальшої інтеграції у систему історико-теоретичного знання поряд з іншими соціологічними школами (французька, франкфуртська, чиказька, айовська тощо).

У четвертому розділі **«Розвиток екзистенціалістської парадигми у концептуальних координатах новітньої соціологічної теорії»** представлено аналіз і систематизацію теорій, що обумовлюють поточний стан та перспективні напрями соціології існування. Сполучною ланкою між ранніми і пізніми стадіями становлення екзистенціалістської парадигми стала концепція бельгійського соціолога М. Болль де Баля, чия позиція відбила критику класичної теорії, яка описує не фактичний досвід і повсякденні проблеми реальних людей, а абстрактні соціальні структури та інститути. З точки зору Болль де Баля, сучасному соціуму властиві деструктивність екзистенціальних зв'язків (суспільство *déliance*) та потреба їх відновлення (суспільство *reliance*). Подібне прагнення до розкриття субстанціального рівня соціальної реальності та конкретизації соціологічної теорії характеризує більшість новітніх екзистенціалістських підходів. Так, відома у західній соціології концепція «здачі-та-осягнення» (*surrender-and-catch*) К. Вольфа спирається на принцип імерсії та здобуття граничної повноти дослідницького досвіду за допомогою подолання інертних соціокультурних патернів свідомості. Серед соціальних тенденцій сучасності Вольф виділяє процес «демократизації трансцендентного», що полягає у стиранні меж між позадосвідним і емпіричним вимірами суспільної дійсності. Виокремлюється «парадокс соціалізації», згідно з яким неможливе повне усунення інтерналізованих категорій досвіду, під впливом яких світ сприймається обмежено та лише у певній перспективі.

Екзистенціалістська теорія суспільства М. Вейнштейна також містить критику класичної соціології та проблематику спільності досвіду, автентичності, короборації і екстернальності. Суспільству властиві протиріччя між автентичною екзистенцією та об'єктивованими соціальними феноменами (емпіричне Я, самосприйняття). Екзистенція розуміється як активна трансценденція або рефлексивне перевернення, об'єктивація суспільства у самосвідомості при збереженні суб'єктивності та відповідальності. Соціальна

екзистенція є онтологічним відношенням, що сполучає різні елементи і тоталізує реальність в її природній цілісності. Серед перспектив екзистенціальної соціології Вейнштейн відмічає необхідність вивчення модусів соціальної залученості з точки зору діалектичної динаміки суб'єктивності та об'єктивності.

Американська дослідниця Дж. Хейм здійснила концептуалізацію екзистенціальної соціології Ж.-П. Сартра, ґрунтовану на його теорії вибору та принципі первинності існування відносно сутності (*l'existence précède l'essence*). У концептуалізації підкреслюються циклічність процесів відчуження та емансипації соціальних груп, агентність індивідів і конфліктний характер співіснування. Virізняються категорії проекту, Іншого, самообману та типології буття (в-себе, для-себе, для-Іншого) і соціальних груп (серійні та практичні). На підставі родової приналежності та через фундаментальну тріаду свободи, вибору і відповідальності, індивідуальні акти прирівнюються до соціальних, а стан сучасного суспільства з позиції номіналізму описується як екстернальний «дух серйозності». Дж. Хейм вдалося співвіднести зміст сартровського екзистенціалізму з ідеями М. Вебера, Е. Дюркгайма, Дж. Міда. Проте за рамками аналізу залишається великий сегмент досліджень французького мислителя, що включає феноменологію уяви, теорію етики та концепцію емоцій.

Представник структурного функціоналізму Р. Богард убачав головні помилки екзистенціалістської парадигми у радикальному розриві з соціологічною традицією та перебільшенні її недоліків. Подібні оцінки не вийшли за рамки стереотипу описання екзистенціалізму як форми крайнього ірраціоналістичного суб'єктивізму, несумісного з науковим методом. Подолання цього стереотипу набуває нового імпульсу на протязі останніх декад, оскільки близькість до екзистенціалізму демонструє ряд видатних сучасних теоретиків, погляди яких, як правило, не пов'язуються з цією парадигмою. До таких теоретиків відносяться Е. Гідденс і П. Штомпка, у чиїх дослідженнях розробляється проблематика «становлення» (*becoming*), екзистенціальних протиріч, онтологічної безпеки та самоідентичності у суспільствах пізнього модерну. Гідденс виділяв динаміку інституціонального (формалізованого) та екзистенціального (рефлексивного) рівнів соціального буття, а також підкреслював феномен репресії екзистенціального досвіду. На посту президента Міжнародної соціологічної асоціації П. Штомпка висунув масштабний проект «соціології соціальної екзистенції», який мав на меті предметну переорієнтацію від суспільства як системи до повсякденних подій та ситуацій міжіндивідуальних взаємодій.

Теорії Е. Гідденса та П. Штомпки перекликаються з такими новітніми напрямками, як екзистенціалістська концепція глобалізації (Х. Буде, Й. Дюршміт) і трансуб'єктивний екзистенціалізм (Д. Гінев), сутністю яких є відмова від «розв'язаної», абстрактної інтерпретації соціальних явищ. Констатується стагнація теорії глобалізації з причини дистанціювання від повсякденної соціальної реальності та перебільшення проблем мобільності і детериторізації. Необхідним стає культивування трансклюзивності як балансу

потенційного і актуального, глобальної уніфікації та локалізації соціальних зв'язків. У свою чергу, феномен транссуб'єктивності протиставляється інтерсуб'єктивності відповідно до дихотомії онтологічного та онтичного, що полягає у протиріччях трансцендентних та іманентних вимірів суспільства.

У п'ятому розділі **«Основи парадигмального синтезу екзистенціальної соціології»** розкриваються предметна дефініція соціальної екзистенції, проблемне поле екзистенціалістської парадигми та окремі перспективи аналізу українського суспільства. До категорій, що відображають структуру проблемного поля, віднесено автентичність, граничні смисли, негативний досвід і вибір. Визначення соціальної екзистенції як конкретного співіснування у формі прямого досвіду індивідуальних і колективних суб'єктів орієнтовано на постнекласичну стратегію подолання суб'єкт-об'єктного дуалізму. Соціальна екзистенція поєднує часові, просторові і суб'єктні складові, а залежно від соціокультурного переважання одного з трьох хронотопічних модусів співіснування виділяються установки акторів на конкретне (тут-і-тепер) або абстрактне (минуле, майбутнє). Водночас досвід виконує інтегративну функцію, вкорінену у сприйнятті як єдності відчуттів. Принцип первинності конкретного і соціального щодо абстрактного і соціологічного передбачає критичне трактування поняття ідеального, яке переводиться у площину хронотопічної втіленості. Акцент на конкретності визначає принцип теоретичної мінімалізації, що пов'язує емпіризм, аподиктичність, наносоціологічний аналіз, підхід «повільної» науки та відмову від спекулятивної онтології.

З екзистенціалістської позиції соціальне є абстракцією або властивістю субстанціальної реальності, ігнорування чого призводить до теоретичного продукування дискретностей, полишених фонових аспектів, які зберігають цілісність поза фазами активності, зокрема, у мнемонічних формах. Дискретність переглядається як просторова відособленість соціальних об'єктів, що потребує виявлення їх онтологічного статусу та меж. Запроваджується поняття екзистенціальної дистанції або відстані між власне екзистенціальними (конкретними, тотальними) і відносно екзистенціальними (абстрактними, дискретними) феноменами. Виділяються інтро- та інтерсуб'єктивні, внутрішньо- і міжгрупові дистанції. Розрізняється базове розуміння «екзистенціального» як існуючого у досвіді та похідні значення, що охоплюють термінальні, смисложиттєві, індивідуальні, агентні, ірраціональні, автентичні, динамічні та інтегральні аспекти співіснування.

Невіддільною для екзистенціалізму є проблематика свідомості та моралі. Екзистенція характеризується інтелігібельністю досвіду, що включає несвідомий, свідомий і надсвідомий рівні, останньому з яких притаманні презентизм та деавтоматизація. Рефлексивність не зводиться до раціональності, яка може бути вищою формою пізнання, але й здатна до деструкції при ексцесивності абстрактно-логічних процесів, віддаляючи сприйняття від прямого досвіду. Звідси, рефлексивність є атараксичною свідоцькою позицією, що встановлює реляцію до процесів свідомості та дозволяє долати реактивні автоматизми. Соціальна рефлексивність втілюється в інституціоналізації

усвідомленості та закріпленні колективних практик контролю механічної активності. При виділенні ситуацій та подій як аналітичних одиниць соціальне визначається через хронотопічну реляційність суб'єктів, але також розрізняється соціальний досвід і досвід соціального, що фіксується у комбінаціях індивідуальності та колективності з несоціальною або соціальною предметністю.

Соціальна автентичність репрезентує оптимальність, оригінальність, транспарентність та установку на прямий досвід. Її властивості інтернальності та конгруентності протилежні негативним ознакам екстернальності (*mauvaise foi*), недостовірності, дефіцитарності. Дисонанс і консонанс індивідуальних та соціальних сторін оптимального досвіду вказує на можливість набуття автентичністю асоціальних форм (автентичний/неавтентичний індивід в автентичному/неавтентичному суспільстві). Наявність довільного або механічного змісту переживання вимагає врахування, відповідно, ціннісних і фактичних вимірів автентичності. До її важливих аспектів належать стабільність цінностей у граничних ситуаціях, достовірність ідентифікаційних практик, вкорінених в екзистенціальній ідентичності як тотожності з досвідом, узгодженість ціннісних ієрархій, а також елементів переживання. Автентичність та неавтентичність є базовими модусами співіснування, що діалектично відбивають динаміку позитивного і негативного досвіду. Тенденції автентифікації протиставляються поширенню симуляційних патернів соціальної активності.

Автентичність є чинником смислової насиченості соціального існування, що полягає у колективному переживанні зв'язків процесів і явищ з осяжними рівнями дійсності. Соціокультурні установки презентизму підпорядковують абстрактні смисложиттєві орієнтації їх конкретним ситуаційним формам, за відсутності чого виникають системні, соціетальні протиріччя (абсурд, амбівалентність, конфлікти). Ключовою стає проблема неможливості раціонального закріплення екзистенціальних (термінальних) цінностей внаслідок трансцендентної природи реальності, непізнаності фундаментальних аспектів буття та нездатності редукції до вищих рівнів ціннісних ієрархій. Складність співіснування пов'язана з темпоральними режимами соціальних практик і життєвим ресурсом індивідів, що обмежує реалізацію проєктивних можливостей.

Екзистенціальні цінності, як базові орієнтири, можуть бути описані за допомогою емпірично обґрунтованих аксіологічних моделей, подібних до концепції Ш. Шварца (відкритість змінам і консерватизм, егоїзм і альтруїзм). Автентичність передбачає проактивний, свідомий вибір цінностей навіть при їх об'єктивній, детермінуючій значущості. Всі цінності екзистенціальні в аспекті досвідної даності, але у відносних сенсах вони трактуються не лише як базові (вищі) чи суб'єктивні, але й як цінності виживання або пізнання природи реальності. Нemoжливість повної раціоналізації життєвого проєкту стає каталізатором зміцнення патернів самоцінності та достатності досвіду, тоді як абстрактна телеологічність набуває деструктивності за спричинення надмірної інструментальної негачії (досвід як засіб). Натомість механізмом перцептивної

інтелегібельності є «вторинна рефлексія» (М. Марсель), що відбиває циклічність сенсорної дифузії та раціонального узгодження смислів і ціннісних ієрархій.

Неавтентичні, позбавлені смислової насиченості феномени характеризують негативний соціальний досвід і різні форми страждання, висхідні до страху смерті та подолання кінцевості як чинників структурації соціокультурних систем. Копінг-стратегії щодо екзистенціального страху (*angst*) пов'язані з часовою розбіжністю існування індивіда і групи, та формами опанування індивідуальної термінальності (релігія, творчість, трансцендентний досвід, репродукція). Розрізняється фізична і соціальна смерть, остання з яких полягає у розриві інтерсуб'єктивних зв'язків та ескейпізмі. Впроваджується емпатичний аналіз страху смерті, близькосмертних станів та їх опосередкованого втілення у мотиваціях повсякденних практик.

Граничні ситуації, як глибинний фактор автентичності, висвітлюють достовірний та руйнують хибний зміст соціального досвіду. Складовими страждання є негачія фактичності з персональною відповідальністю за «визначення ситуації» (теорема Томаса) як реальної та незмінної. Конструктивна орієнтація втілюється у прийнятті необхідності, проактивному впливі на змінювані параметри та «парадоксі розвитку» як умисному прагненні до певних форм страждання з позитивною метою. Відношення до граничної ситуації постає критерієм оцінки рівня розвитку індивідуальної або групової свідомості. Граничні ситуації поділяються на інтенсивні та екстенсивні, останні з яких супутні повсякденній активності як такої.

Автентифікаційний потенціал негативного досвіду пояснюється неможливістю повернення в автоматизовані стани та нездатністю полишення модусу теперішнього через небезпеку. Соціальна депресія свідчить про системну дефіцитарність і вимагає визначення ступеню незмінності макроситуацій. Сучасне кризове суспільство *déliance* характеризується формалізацією, масовою консюмеристською культурою, гедоністичними установками, фрагментарністю, відчуженням, соціальною та інформаційно-технологічною акселерацією, що протилежно екзистенціальній комунікативності, рефлексивності та персоналізованій відповідальності суспільства *reliance*. Перешкодою у розвитку екзистенціальної комунікації стає нездатність співпереживання і трансляції глибинних смислів.

До структурних чинників соціальної екзистенції належить категоріальна тріада свободи, вибору та відповідальності. З позиції теорії екзистенціального вибору раціональні форми прийняття рішень, попри інструментальну ефективність, є лише частиною ширшого потоку досвіду та складніших інтегральних дій, що визначають існування в його тотальності. Екзистенціалістський аналіз вибору ґрунтується на методі дилем та розкритті суперечностей граничних ситуацій в аспектах узгодженості повсякденних і смисложиттєвих рівнів ціннісних ієрархій, а також проблематичності колективного вибору. В умовах свободи екзистенціальний вибір стає засобом онтологічного визначення реальності. В екстернальних станах відбувається ухилення від відповідальності, що вказує на важливість чинників

усвідомленості та самоконтролю. Синкретичність вибору сприяє формуванню екзистенціального капіталу як відчуттєвого, мнемонічного активу втілених соціальних практик, що реалізують граничні колективні смисли. Виділення індивідуального і соціального, морального і преференційного, активного і пасивного типів вибору вказує на релевантість екзистенціалістського десизіонізму і теорії дії у підкресленні динамічних, смислових та волюнтаристичних аспектів соціальної дійсності.

Парадигмальні положення екзистенціальної соціології формуються у тісному зв'язку з філософською і психологічною проблематикою, але дистанціюються від редукціонізму, долучаючись до аналізу відношення матеріального та ідеального і взаємопереходу суб'єктивного та об'єктивного. Перспективними є полярний перегляд категорій онтичного і онтологічного відповідно до конкретних і абстрактних форм соціального буття, та поглиблення взаємин філософії існування з соціологічним екзистенціалізмом, який зберігає принцип номотетичного пізнання суб'єктивної реальності.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації представлено узагальнені результати дослідження процесів генези та розвитку екзистенціальної соціології як новітньої парадигми, а також окреслено перспективи подальшої розробки зазначеної проблематики.

Аналіз метапарадигмальної структури сучасного соціологічного знання дозволяє стверджувати, що екзистенціальна соціологія набуває статусу самостійної парадигми, яка належить до некласичного знання з елементами постнекласичної методології інтегративного типу. Розкриття передумов виникнення цієї парадигми демонструє гіпертрофованість її поширеної характеристики як форми радикального ірраціоналістичного суб'єктивізму, несумісного з науковими принципами. Генеза екзистенціальної соціології на початку 1960-х років уособила синтез філософії існування і соціологічної традиції у дослідженнях Е. Тірік'яна, каліфорнійської школи (Дж. Дуглас, Дж. Джонсон, Дж. Котраба, А. Фонтана) та М. Болль де Баля, що обумовило її подальший розвиток у роботах К. Вольфа, М. Вейнштейна, Дж. Хейм, Е. Гідденса, П. Штомпки, Х. Буде, Й. Дюршміда, Д. Гінева. Парадигмальним предметом екзистенціальної соціології стає соціальна екзистенція як конкретне співіснування, дане у прямому досвіді індивідуальних і колективних суб'єктів. Структура екзистенції розкривається в єдності категорій простору, часу і суб'єкта, що затверджує фундаментальне значення буттєвого виміру дослідницького предмета та зміщує суб'єкт-об'єктну дихотомію у контекст спільного досвіду.

Структурні елементи соціальної екзистенції деталізуються у проблемному полі досліджень та відповідній системі категорій (екзистенціалів), які розкривають феномени соціальної автентичності, смислів співіснування, негативного соціального досвіду і вибору. Автентичність передбачає безпосередність переживання і смислову узгодженість ціннісних ієрархій та інтерсуб'єктивних відносин, висхідних до соціетальних форм солідарності та

альтруїстичних патернів інтеракції. Неавтентичність співвідноситься з негативним досвідом, як чинником соціальної організації, в аспектах термінальності, страждання, екзистенціального вибору і конструктивних стратегій відкритості та життєстійкості.

Розкриття історичного та теоретичного змісту екзистенціальної соціології дозволяє ідентифікувати сукупність взаємозв'язаних принципів на найвищому рівні парадигмальної генералізації:

- суб'єктивація реальності результує синтез екзистенціалізму і соціологізму та затверджує перцептивні реляції соціальних феноменів як форми локалізації об'єктів у досвіді. Реляції конкретизуються через ситуаційні та подієві аспекти, а також транспарентність дослідницької позиції. Реконструкція суб'єктних і хронотопічних параметрів обумовлює методологію екзистенціальної топології та моделювання, що відтворює соціальний досвід у прямих сенсорних формах від першої особи (перспективізм);

- ситуаційність знижує дистанції між поняттєвими і досвідними рівнями реальності та охоплює проблематику повсякденних контекстів, граничності ситуацій і соціальної програмованості подій. Встановлюється відмінність абстрактних і конкретних смислів, що у поєднанні з методом дилем формує концепцію ситуаційної етики, яка виконує критичну і верифікаційну функції щодо суперечливості або деструктивності абсолютизацій. Визнається трансситуаційний потенціал екзистенціалістського аналізу у перспективі розкриття загальних умов існування (*human condition*);

- сенсуальність характеризує експерієнтальний підхід, спрямований на соціальний вимір відчуттів, емоцій та тілесних станів. Соціальні емоції розглядаються водночас як інтерсуб'єктивний за природою (симпатія і антипатія, ресентимент та ін.) або синхронний колективний досвід. Відчуття інтерпретуються як ключовий чинник соціальних відносин, емоційної культури, автентичності та регуляції сенсорних станів. Враховується діалектичність позитивних і негативних кондицій, валентна протилежність їх наслідків, а також зв'язок емоційного і тілесного досвіду, що включає фізіологічні, експресивні, мотиваційні складові та соціокультурні режими репрезентації тіла. Попри визнання організуючої функції раціональності, затверджується фонові прелімінарність відчуттів і синкретичність емоцій та мислення (інтелігібельність досвіду, емоційний інтелект, перцептивне пізнання). Постулюється неможливість повної раціоналізації, вербалізації досвіду, а на макрорівні виокремлюються контртенденції репресії або емансипації емоційності та типологізація станів суспільства («самотній натовп», «одновимірне» і «постемоційне суспільство», «суспільство страху» тощо);

- інтенції відтворення природної повноти соціального існування втілилися у принципі тотальності або онтологічної «інтегральності» (П. Сорокін) та трактуванні трансцендентності соціального як позадосвідного, але пізнаваного сегменту реальності, що формує контекстні підстави екзистенції, її цілісність, яка редукується мовними та абстрактними значеннями, позбавленими конкретизуючої зворотної референтності. Тотальність охоплює

ціннісно-смислову багатовимірність, спираючись на інваріантні матеріальні властивості соціальних феноменів, які підлягають емпіричній верифікації. Поєднуються біофізичні та психосоціальні елементи досвіду, а також його відчуттєво-емоційні, раціональні та діяльнісні складові. Діалектична логіка тоталізації долає суб'єкт-об'єктну та інші дихотомії, спирається на концепцію «тотальних соціальних фактів» (М. Мосс) і транзитивну стратегію (трансситуаційність, транссуб'єктивність, транзакційність), що позначає екзистенціальні межі феноменів, їх контекстуальні відношення, та усуває теоретичну дискретність. Відстоюється міждисциплінарна неохолістська позиція, наближена до перспективи «енактивізму» (Ф. Варела);

– індуктивність обумовлює спрямованість дослідження від емпіричних фактів до теоретичних узагальнень, та від індивідуальних до соціальних вимірів реальності. З опорою на якісну методологію формується підхід емпіризму у широкому значенні пріоритету суб'єктно-сенсорної позиції. Рівнями екзистенціальної індукції є прямий та опосередкований досвід, здоровий глузд (*common sense*) і абстрактне мислення. Затверджується полярна реінтерпретація «жорстких» та «м'яких» даних відповідно до їх якісного або кількісного характеру;

– принцип теоретичної мінімалізації полягає у відмові від спекулятивності та максимальному наближенні до контекстів повсякденності, з опорою на базові значення понять. Застосовується вимога аподиктичності теоретизування та наносоціологічний аналіз, який збільшує масштаб і специфікацію мікросоціальних феноменів, у смисловому вимірі поширюється на ціннісну морфологію і світоглядні категорії та реалізує стратегію «насиченого» опису, акцентуючи її матеріальні і просторово-часові складові. Формами наносоціологічного аналізу є похвилинна фіксація повсякденної активності, покадрове вивчення відеоданих, режими реального часу, розкриття біофізичних провідників, дослідження-дія або лонгітюдний підхід. Впроваджується перспектива «повільної науки», протиставлена тенденціям комерціалізації, соціально-інформаційної акселерації та поліпонятійності.

Парадигмальні принципи поєднуються у двох фундаментальних процесах, що увінчують теоретичну логіку екзистенціальної соціології на новітньому етапі. Процес онтологізації полягає у переході від абстрактного до конкретного, спирається на прояснення «дифузних» категорій, сенсорну онтографію соціального та остенсивний підхід, ґрунтований на наочній, чуттєво-образній трансляції смислів, яка усуває недоліки абстракцій завдяки матеріалізації, візуалізації, аудізації тощо. Онтологізація спрямована на відношення соціальних і несоціальних вимірів реальності, визначення меж соціальних об'єктів та їх мнемонічних підстав, розкриття яких розв'язує проблему дискретності соціального через встановлення біофізичних і психічних провідників. Виявляються дистанції між абстрактним і конкретним за допомогою екзистенціальної редукції до досвідних субстанцій, з визначенням соціального як хронотопічної реляції суб'єктів, які можуть характеризуватися позасоціальною інтенціональністю.

Процес автентифікації елімінує фіктивні аспекти соціального шляхом інституціоналізації транспарентності, рефлексивності та патернів презентизму, які виконують контролюючу функцію щодо реактивних форм автоматизації суспільної свідомості. Автентифікація відбивається у погодженості абстрактних і конкретних складових досвіду, розвитку творчого потенціалу, оригінальності та персоніфікації інтерактивних практик. На соцієтальному рівні онтологізація та автентифікація репрезентують соціокультурні тенденції нівелювання етичної дуальності формальних і неформальних рівнів соціальної реальності.

Перспективи розвитку екзистенціальної соціології полягають в інтеграції релевантних теоретичних побудов, їх адаптації до системи соціологічного знання та реалій сучасного суспільства. Уваги заслуговують новітні експліцитні концепції С. Лінга, М. Граціозі, С. Фаралла, Д. Мартучеллі, Р. Ліппенса, в яких переважає проблематика рефлексивної модернізації, ризику та девіантної поведінки. Попри прагнення до онтологізації, частина екзистенціалістських концепцій зберігає властивості спекулятивного теоретизування, що передбачає їх критичний перегляд. Затребуваними залишаються розгляд суперечностей принципів необ'єктивованості та конкретності соціальної екзистенції, емпірична верифікація базових положень екзистенціалізму, сенсорний аналіз соціологічних категорій, а також емпатичне розкриття негативного досвіду, яке сприяє реалізації гуманістичної функції екзистенціальної соціології.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії та розділи у монографіях

1. Мельников А. С. Экзистенциальная социология: проблема идентификации парадигмальной специфики : монография / Андрей Мельников. – К. : Миллениум, 2018. – 376 с.
2. Melnikov A. Jack Douglas: the existential sociology project / Andrey Melnikov, Joseph A. Kotarba // The interactionist imagination: studying meaning, situation and micro-social order / M. Jacobsen, ed. – London : Palgrave Macmillan, 2017. – P. 291-314. (Англія).
3. Melnikov A. Existential sociology of Edward Tiryakian: toward an integrated paradigm / Andrey Melnikov // The art and science of sociology / Roland Robertson, John Simpson, eds. – London and New York : Anthem press, 2016. – P. 59-78. (Англія, США).
4. Melnikov A. Toward an existential turn in contemporary sociology / Andrey Melnikov // Bolle de Bal M. Fragments pour une sociologie existentielle. Tome 3: Pratiques et engagements. – Paris : L'Harmattan, 2013. – P. 106-123. (Франція).
5. Melnikov A. Existential and sociological interpretations of the concepts «situation» and «context» / Andrey Melnikov, John M. Johnson // The present and future of symbolic interaction, Vol. II / D. Altheide, C. Nuti, A. Salvini, eds. – Livorni, Italy : Franco Angeli, 2012. – P. 15-28. (Італія).

Статті у наукових фахових виданнях

6. Мельников А. С. Соціальна екзистенція як предмет соціологічного аналізу / Андрій Мельников // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2017. – № 4. – С. 130-141.
7. Мельников А. С. Концепция экзистенциальной социологии Питера Меннинга / А. Мельников // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2017. – № 3-4. – С. 65-73.
8. Мельников А. С. Понятие общества в экзистенциальной социологии Майкла Вейнштейна / А. С. Мельников // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2017. – Вип. 39. – С. 36-40.
9. Мельников А. С. Экзистенциальная социология Джозефа Котарбы / А. С. Мельников // Социологические исследования. – 2017. – № 5. – С. 127-135. (РФ).
10. Мельников А. С. К проблеме метапарадигмальной типологизации социологического знания / А. Мельников // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Соціологія. – 2017. – № 1 (8). – С. 17-23.
11. Мельников А. С. Экзистенциальная социология Андреа Фонтаны / Мельников А. С. // Социологический альманах. – 2016. – Вып. 7. – С. 35-41. (Білорусь).
12. Мельников А. С. Проблемы девиантного поведения и морали в экзистенциальной социологии Дж. Дугласа / Мельников А. С. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія “Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи”. – 2016. – Вип. 36. – С. 42-46.
13. Мельников А. С. Транссубъективный экзистенциализм Димитрия Гинева / Мельников А. С. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2016. – Вип. 37. – С. 55-60.
14. Мельников А. С. Экзистенциальная социология Дж. Джонсона / Андрій Мельников // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2015. – № 4. – С. 100-112.
15. Мельников А. С. Экзистенциальная проблематика социологической теории Петра Штомпки / Мельников А. С. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – Вип. 21. – С. 76-80.
16. Мельников А. С. Экзистенциальная концепция глобализации Х. Буде и Й. Дюршмидта / Мельников А. С. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – Вип. 20. – С. 42-46.

17. Мельников А. С. Новый вклад в развитие экзистенциальной социологии / Мельников А. // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Соціологія. – 2014. – № 1 (5). – С. 86-87.
18. Мельніков А. С. Можливості дослідження ціннісно-нормативних трансформацій українського суспільства з позиції екзистенціальної соціології / Андрій Мельніков // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С. 52-72.
19. Мельніков А. С. «Гранична ситуація» (К. Ясперс) як категорія екзистенціальної соціології / Мельніков А. // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці : ЧНУ, 2013. – № 1. – С. 67-71.
20. Мельников А. С. Аутентичность как категория экзистенциальной социологии / Мельников А. С. // Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. – 2013. – Том 18. – Вип. 2. – С. 360-367.
21. Мельников А. С. Кризис как категория экзистенциальной социологии / Мельников А. С. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – Вип. 19. – С. 84-89.
22. Джонсон Дж. История и общие методологические принципы калифорнийской социологии / Дж. Джонсон, А. С. Мельников // Соціологічні дослідження: Збірник наукових праць. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2013. – № 13. – С. 17-27.
23. Мельников А. С. Виртуальные и реальные идентичности в сетевых коммуникациях / Мельников А. С., Лобовикова Е. А. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – Вип. 18. – С. 259-265.
24. Imagining imagination / J. Johnson, F. Alatorre, D. Berg, R. Janish, E. McLin, A. Melnikov [et al.] // Studies in symbolic interaction. – 2012. – Vol. 39. – P. 227-250. (Англія).
25. Мельников А. С. Экзистенциальная теория общества в социологии Э. Гидденса / А. С. Мельников // Соціологічні дослідження: Збірник наукових праць. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 12. – С. 75-87.
26. Лобовікова О. А. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства / Лобовікова О. А., Мельніков А. С. // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – 2011. – № 5. – С. 154-160.
27. Мельников А. С. Калифорнийская школа экзистенциальной социологии: общая характеристика деятельности / А. С. Мельников // Соціологічні дослідження: Збірник наукових праць. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2011. – № 11. – С. 89-101.
28. Мельников А. С. Пять постулатов экзистенциальной социологии Марселя Болль де Баля / Мельников А. С. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 17. – С. 35-39.

29. Yakovenko A. Contemporary Ukrainian sociology: difficulties of self-presentation / Andrey Yakovenko, Andrey Melnikov // Footnotes of American sociological association. – 2010. – Vol. 38 (9). – P. 9-10. (США).
30. Мельников А. С. Социологическая интерпретация экзистенциальных ценностей / А. С. Мельников // Соціологічні дослідження: Збірник наукових праць. – Луганськ : ЧНУ ім. В. Даля, 2010. – № 10. – С. 130-142.

Публікації в інших наукових виданнях

31. Melnikov A. Existential sociology [Electronic source] / Andrey Melnikov, Joseph A. Kotarba // The Blackwell encyclopedia of sociology / George Ritzer, ed. – Boston : Blackwell, 2015. – URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781405165518.wbeose083.pub2> (США).

Матеріали наукових конференцій

32. Мельников А. С. Актуализация экзистенциалистской парадигмы и тенденции социологического теоретизирования / А. Мельников // Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 31 травня – 1 червня 2018 року). – Одеса : Фенікс, 2018. – С. 185-188.
33. Мельников А. С. Социологическая специфика понятия «экзистенциальное» / А. С. Мельников // Нові нерівності — нові конфлікти: шляхи подолання. Тези доповідей та виступів учасників III конгресу соціологічної асоціації України (Харків, 12-13 жовтня 2017 року). – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. – С. 88-89.
34. Мельников А. С. Проблема социальной напряженности и предпосылки возникновения экзистенциального подхода в социологии / Мельников А. С. // Проблеми розвитку соціологічної теорії: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 травня 2017 р. (м. Київ) / Київський національний університет ім. Т. Шевченка [та ін.; під заг. ред. Горбачика А. П., Судакова В. І.]. – К. : Логос, 2017. – С. 102-104.
35. Мельников А. С. Понятие экзистенциального капитала в социологии / Мельников А. С., Яценко Н. А. // Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 1. – Одеса : Гельветика, 2017. – С. 244-246.
36. Мельников А. С. Сравнительный метод в контексте экзистенциально-социологической парадигмы / Мельников А. С. // Проблеми розвитку соціологічної теорії / Проблеми розвитку соціологічної теорії: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 р. (м. Київ) / Київський національний університет ім. Т. Шевченка [та ін.] / Куценко О. Д., Горбачик А. П.,

- Петренко-Лисак А. О., Сидоров М. В.-С. [заг. ред.]. – К. : Логос, 2016. – С. 96-98.
37. Soloviov O. Concerning causal «bridge» between physical environment and the sociality / Soloviov O., Melnikov A. // Соціально-психологічний та філософський підхід до проблем сучасного суспільства: матеріали наукової конференції, м. Сєверодонецьк, 8 лютого 2016 р. – Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2016. – С. 91-96.
 38. Мельников А. С. Проблема самоубийства в екзистенціальній соціології Дж. Дугласа / А. С. Мельников // Соціально-психологічний та філософський підхід до проблем сучасного суспільства: матеріали наукової конференції, м. Сєверодонецьк, 8 лютого 2016 р. – Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2016. – С. 80-82.
 39. Мельников А. С. К проблеме выбора в экзистенциальной социологии / Мельников А. С. // Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, Psychology: матеріали II Міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8 жовтня 2016 р.). – Одеса : НУ «ОЮА», 2016. – С. 15-17.
 40. Мельніков А. С. Концептуалізація екзистенціальної соціології в дослідженнях А. Фонтани та Р. Ван де Ватера / Мельніков А. С. // Збірник тез Х Львівського соціологічного форуму «Змінність соціальних просторів крізь соціологічну оптику: прояви, контексти, можливості» (Львів, 13 жовтня 2016 р.). – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – С. 57-59.
 41. Мельников А. С. Проблема ценностно-нормативных трансформаций в контексте экзистенциальной социологии // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Сучасне українське суспільство: цінності та смисли сучасних соціальних практик». – Одеса : ПНПУ ім. К. Ушинського, 2016. – С. 109-111.
 42. Мельников А. С. Понятие солидарности в экзистенциальной социологии / Мельников А. С. // Проблеми розвитку соціологічної теорії: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії», 21-22 травня 2015 року (м. Київ) / Київський національний університет ім. Т. Шевченка [та ін.; під заг. ред. Куценко О. Д., Судакова В. І.]. – К. : Логос, 2015. – С. 74-76.
 43. Мельников А. С. Экзистенциальный подход к анализу ценностно-нормативной структуры общества / А. С. Мельников // Соціально-політична та медійна комунікація у сучасному світі: матеріали наукової конференції, м. Сєверодонецьк, 25-26 грудня 2014 р. – Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2015. – С. 70-72.
 44. Мельников А. С. Потенциал использования прикладных методов экзистенциальной социологии в социальной работе / Мельников А. С. // Стан та перспективи розвитку соціальної роботи в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 17-18 березня 2015 р. – К. : НАУ, 2015. – С. 35-37.
 45. Мельников А. С. Концепция экзистенциального противоречия в социологии Э. Гидденса / Мельников А. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Проблеми культурної ідентичності в контексті соціокультурного різноманіття: матеріали міжнародної наукової

- конференції. (Острог, 4-5 квітня 2014 року). Частина 2. – Острог : НУ «Острозька академія», 2014. – Вип. 15. – С. 320-322.
46. Мельников А. С. Экзистенциальный поворот в теории глобализации / А. С. Мельников // Медійна та соціально-політична комунікація у сучасному світі. Матеріали наукової конференції «Університетська наука 2014», м. Луганськ, 25-27 березня 2014 р. – Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2014. – С. 82-84.
 47. Мельников А. С. Теория социальной структуры в экзистенциальной социологии / Мельников А. С. // Проблеми розвитку соціологічної теорії: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22-23 травня 2014 р.). – К. : КНУ ім. Т. Шевченко, 2014. – С. 41-43.
 48. Мельников А. С. Кризисное общество как предмет исследований экзистенциальной социологии / Андрей Мельников // Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. II Конгрес САУ : тези доповідей (Харків, 17-19 жовтня 2013 р.). – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 15-17.
 49. Мельников А. С. Экзистенциальный подход в социологии и социальной работе / Мельников А. С. // Соціальна робота: шляхи забезпечення ефективності. Матеріали науково-практичної конференції, м. Луганськ, 29-30 травня 2013 р. – Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2013. – С. 120-123.
 50. Мельников А. С. Теория государственного суверенитета с позиции экзистенциального подхода / Мельников А. С. // Чичеринские чтения: материалы международной научной конференции, 21-22 ноября 2012 г. – Тамбов : Бизнес-Наука-Общество, 2012. – С. 77-81. (РФ).
 51. Мельников А. С. Проблемы формирования смысло-жизненных ориентаций студенческой молодежи [Электронный ресурс] / Мельников А. С. // Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Університет і регіон», 24-25 жовтня 2012 р.). – Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2012. – Режим доступу: <http://oai.org.ua/index.php/record/view/230184>

АНОТАЦІЯ

Мельніков А. С. Генеза та розвиток екзистенціальної соціології як новітньої парадигми соціологічного теоретизування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора соціологічних наук за спеціальністю 22.00.01 – теорія та історія соціології. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018.

У дисертації представлено результати історико-теоретичної концептуалізації процесів генези та розвитку екзистенціальної соціології як цілісної наукової парадигми, яка репрезентує новітні тенденції соціологічного теоретизування. Продemonстровано, що генеза екзистенціальної соціології на початку 1960-х років уособила синтез філософії існування і соціологічної традиції у дослідженнях Е. Тірік'яна, каліфорнійської школи (Дж. Дуглас, Дж. Джонсон, Дж. Котарба, А. Фонтана) та М. Болль де Баля, які обумовили її

подальший розвиток у контексті сучасної теорії (К. Вольф, М. Вейнштейн, Дж. Хейм, Е. Гідденс, П. Штомпка, Х. Буде, Й. Дюршміт, Д. Гінев). Запропоновано дефініцію предметної категорії соціальної екзистенції як конкретного співіснування, даного у прямому досвіді індивідуальних і колективних суб'єктів. До конституюючих чинників співіснування віднесено хронотопічні характеристики об'єктів в їх експерієнтальній та повсякденній втіленості, ситуації (статичний, просторовий вимір досвіду) та події (динамічний, темпоральний вимір досвіду), а також граничні і мнемонічні аспекти, детекція яких усуває проблему дискретності соціального через встановлення біофізичних провідників та зведення до буттєвої основи (екзистенціальна редукція).

Визначено проблемне поле і відповідні категорії екзистенціальної соціології, до яких належать соціальна автентичність, смисли співіснування (ціннісні ієрархії та екзистенціальні цінності), негативний досвід (страждання, дефіцитарні стани, граничні ситуації) і тріадичний модус свободи, вибору та відповідальності. Виявлено програмні принципи екзистенціальної соціології (суб'єктивація реальності, ситуаційність, сенсуальність, тотальність, індуктивність, теоретична мінімалізація), узагальнююча складова яких полягає у процесах онтологізації та автентифікації, що відображають перехід від абстрактного до конкретного, посилення сенсорного і остенсивного підходів, елімінацію фіктивних елементів соціальних практик, а також інституціоналізацію транспарентності та рефлексивності.

До перспектив розвитку екзистенціальної соціології віднесено критичний перегляд, емпіричну верифікацію та інтеграцію релевантних теоретичних побудов, з їх подальшою адаптацією до системи соціологічного знання і реалій сучасного суспільства. Затверджується необхідність онтологічного аналізу соціологічних категорій та проблематики негативного досвіду, розкриття якої сприяє реалізації гуманістичної функції екзистенціалістської парадигми.

Ключові слова: екзистенціальна соціологія, парадигма, автентичність, смисл, негативний досвід, вибір, соціальна екзистенція, онтологізація.

АННОТАЦИЯ

Мельников А. С. Генезис и развитие экзистенциальной социологии как новейшей парадигмы социологического теоретизирования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора социологических наук по специальности 22.00.01 – теория и история социологии. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, 2018.

В диссертации представлены результаты историко-теоретической концептуализации процессов генезиса и развития экзистенциальной социологии как целостной научной парадигмы, которая отображает новейшие тенденции социологического теоретизирования. Показано, что генезис экзистенциальной социологии в начале 1960-х годов олицетворил синтез философии существования и социологической традиции в исследованиях

Э. Тирикьяна, калифорнийской школы (Дж. Дуглас, Дж. Джонсон, Дж. Котарба, А. Фонтана) и М. Болль де Баля, которые обусловили ее дальнейшее развитие в контексте современной теории (К. Вольф, М. Вейнштейн, Дж. Хейм, Э. Гидденс, П. Штомпка, Х. Буде, Й. Дюршмидт, Д. Гинев). Предложена дефиниция предметной категории социальной экзистенции как конкретного сосуществования, данного в прямом опыте индивидуальных и коллективных субъектов. К конституирующим факторам сосуществования отнесены хромотопические характеристики объектов в их экспириентальной и повседневной воплощенности, ситуации (статическое, пространственное измерение опыта) и события (динамическое, темпоральное измерение опыта), а также пограничные и мнемонические аспекты, детекция которых устраняет проблему дискретности социального посредством раскрытия биофизических проводников и сведения к бытийной основе (экзистенциальная редукция).

Определены проблемное поле и соответствующие категории экзистенциальной социологии, к которым относятся социальная аутентичность, смыслы сосуществования (ценностные иерархии и экзистенциальные ценности), негативный опыт (страдание, дефицитарные состояния, пограничные ситуации) и триадичный модус свободы, выбора и ответственности. Выявлены программные принципы экзистенциальной социологии (субъективация реальности, ситуационность, сенсуальность, тотальность, индуктивность, теоретическая минимализация), генерализация которых осуществляется в рамках процессов онтологизации и аутентификации, отражающих переход от абстрактного к конкретному, усиление сенсорного и остенсивного подходов, элиминацию фиктивных элементов социальных практик, а также институционализацию транспарентности и рефлексивности.

К перспективам развития экзистенциальной социологии отнесены критический пересмотр, эмпирическая верификация и интеграция релевантных теоретических построений, с их последующей адаптацией к системе социологического знания и реалиям современного общества. Утверждается необходимость онтологического анализа социологических категорий и проблематики негативного опыта, раскрытие которой способствует реализации гуманистической функции экзистенциалистской парадигмы.

Ключевые слова: экзистенциальная социология, парадигма, аутентичность, смысл, негативный опыт, выбор, социальная экзистенция, онтологизация.

ANNOTATION

Melnikov A. S. Genesis and development of existential sociology as a contemporary paradigm of sociological theorizing. – Manuscript.

Dissertation for the doctoral degree in sociology, specialty 22.00.01 – theory and history of sociology. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2018.

The dissertation presents results of historical and theoretical conceptualization of genesis and development of existential sociology as a general scientific paradigm that reflects the newest trends in sociological theorizing. It is demonstrated that the

emergence of existential sociology in the early 1960s implied synthesis of philosophy of existence and sociological tradition in the studies of Edward Tiryakian, Californian school (Jack Douglas, John Johnson, Joseph Kotarba, Andrea Fontana) and Marcel Bolle de Bal. The phase of genesis predetermined further development of initial program statements in the context of modern theory (Kurt Wolff, Michael Weinstein, Gila Hayim, Anthony Giddens, Piotr Sztopka, Heinz Bude, Jörg Dürrschmidt, Dimitri Ginev). Definition of the main category of social existence as a concrete coexistence and direct experience of individual or collective subjects is formulated. The constitutive factors of coexistence include chronotopic characteristics of objects in their experiential and everyday embodiment, situation (static, spatial dimension of experience) and events (dynamic, temporal dimension of experience), as well as boundary and mnemonic aspects. Detection of these aspects solves the problem of social discreteness through determination of biophysical «conductors» and assignment to ontological basis (existential reduction).

The study identifies a problem field and corresponding categories of the existential sociology that include social authenticity, meanings of coexistence (value hierarchies and existential values), negative experience (suffering, deficit states, boundary situations) and the triadic modus of freedom, choice and responsibility. The program principles of existential sociology (subjectification of reality, situationality, sensuality, totality, inductivity, and theoretical minimalization) are revealed. Generalization of these principles related to the processes of ontologization and authentication, reflecting the transition from abstract to concrete, elaboration of sensory and ostensive approaches, elimination of fictitious elements of social practices, institutionalization of transparency and reflexivity.

Developmental perspectives of existential sociology include a critical revision, empirical verification and integration of relevant theoretical constructs, with their subsequent adaptation to the system of general sociological knowledge and contemporary social reality. There is claim for necessity of ontological analysis of sociological categories and the problem of negative experience. Address to the latter contributes to realization of humanistic function of existential paradigm.

Keywords: existential sociology, paradigm, authenticity, meaning, negative experience, choice, social existence, ontologization.